

UNESTA TEHTY MIES

"Eesti Aeg" 22. I 1992

Aulis Sallineni ooper "Ratsamees". Libreto Paavo Haavikko. Dirigent Hannu Bister (Soome). Lavastaja Ago-Endrik Kerge. Kunstnik Georg Sander. Osades: Mati Palm, Helvi Raamat või Riina Kada, Ivo Kuusk, Marika Eensalu, Teo Maiste, Urve Tauts, Voldemar Kuslap jt.

Esietendus Estonias 28. detsembril.

Ta tuleb unes, unetehtud mees.

Tal on külm, ta on nukker

Ei ta tule palumise peale

ega lahku palumise peale...

(Anna laul)

Paavo Haavikko luulekeelne ooperilibreto pole tavapärase nähtus. Ooperiheliloojad on tahtnud

libretost kõigepealt toetajat oma muusikale, kirjasaõna pidi tundepurskeidki väljendama asjakohaselt ja selgesti. Ometigi jätkates Wagneri, Debussy, Busoni ja Richard Straussi teed, on nüüdisooperite sõnaline külg jõudnud kunstitasemeni. Haavikko mäng metafooride ja sümbolitega on väga omanäoline.

Ago-Endrik Kerge lavastuses on näha, et unest tehtud on tegelased ja koorgi. Haavikkost inspireerituna on lavastus stiliseeritud, kõik on unes peegelduv tegelikkus. Unes nähtav ei välista tundeid ja pürgimisi, ainult inimesed ei saa muuta seda, mis nendega toimub.

Üksnes Aulis Sallise vägagi vahendi-

tut muusikat ei saa stiliseerituks pidada. On ju unes toimuvagi taga inimlik tunde maailm, mis kõigest läbi kumab. Heli peab esile tooma sõnas ja pildis peituva ürginimlikkuse.

Unenäolikkus aina laiendab etenduses oma kandepinda. "Estonia" lavastuses on kolmest vaatusest saanud kaks. Stseenid on üksteisesse sulatatud üsna "unenäoliselt". Seda toetab Georg Sanderi butafooriat vältiv, otstarbekas ja maitsekultuuri tunnistav lavakujundus. Silmaga on näha tegevuse pingetõus ka tänu koori aktiivsuse pidevale tõusule.

Ratsamees Antti (Mati Palm) ja tema naine Anna (Helvi Raamat) on lootusetus orjuses Novgorodi suurkaupmehe (Ivo Kuusk) ja tema naise (Marika Eensalu) juures. Lihavõttekombe kohaselt peab Antti ennustama, see aga kukub välja surmakuulutusena pererahvale. Kui kaupmehe-emand ässitab oma meest orje tapma, seob Antti nad mõlemad kinni, Anna aga paneb majale tule otsa – kõik toimub eepilise rahuga.

Teises vaatuses põimuvad isiklikud ja kogukondlikud liinid, koori lauljad hakkavad sündmustele reageerima "unelis-koreograafiliselt". Kui Anna, kartes Antti pärast, palub kohtunikku (Teo Maiste) teda leseks kuulutada, hakkab koor teda toetama. Vanameheks maskeerunud Antti koor ei usalda. Kohalviibiv ratsatalunik (Voldemar Kuslap) arvab Antti hobuses ära tundvat oma sõttasaadetud ratsu, kohtunik aga talle oma hobuse müünud mehe. Annal tuleb habeme eest tõmmatud Antti oma meheks tunnistada.

Lõppvaatuses on kooril juba palju tege- mist: ihatakse rünnata härrastemaja, et saagiga veidigi leevendada oma viletsust. Poolhull üksiklane Matti (Ervin Kärvet) näeb endiselt elavaidki sumutena. Rahvas tahab juhiks sõjaskäinud Antti. Anttile on see kohustus vastumeelne, ometi pakub ta välja oma plaani. Naisteahel tõmbab mõisaõues ollijate tähelepanu endale ja okstega varjatud võrgu all hiilib vä-

rava poole summ. Liiknagu "Macl Järsku avata kuninglikust saõuest tuli koos meeste takse.

Ooperi m kõrghetki on surnud mehe "Ei teda ärata hobune, ei ku Laskuvast po sündinud mel erutavat süga on nagu koondunud k poolt lauldu, lasknud me mõista ja nä silmadega.

tahtnud näha esiletooduna tuse abil, et s laotuks üle kõ mus on partitu lupiste annav sõnad kahes süütamise koh Päril nii lav viinud ooperi ga lõpustseen te kokkuviiin kohtustseenis karakteri mitte ülestõusu ree selleks ratsata

Kas on vaja Novgorodi ka "Kabaree" lav Adolf Hitler). Esimeses va härra laiutava taustaks on or silaulude tram Sallise teises puudunud ka tilokke sättiv kirjutas Salli muusika" (lda-Berliinist saanud nooru ma kahte Ber 1975. aasta

Helilooja Aulis Sallinen, Helvi Raamat ja dirigent Hannu Bister poseerivad esietenduse järel

TEHTY MIES

"Eesti Aeg" 22. I 1992

pealt toestajat oma muusi-
a pidi tundepurskeidki väl-
kohaselt ja selgesti. Ometigi
neri, Debussy, Busoni ja Ric-
teed, on nüüdisooperite sõ-
jõudnud kunstiasemeni.
ng metafooride ja sümbolite-
manäoline.

k Kerge lavastuses on
st tehtud on tegelased ja
kkost inspireerituna on la-
ritud, kõik on unes peegel-
s. Unes nähtav ei välista
gimisi, ainult inimesed ei saa
nis nendega toimub.

is Sallise vägagi vahendi-

tut muusikat ei saa stiliseerituks pidada. On ju unes toimuvagi taga inimlik tunde-
maailm, mis kõigest läbi kumab. Heli peab
esile tooma sõnas ja pildis peituvat ürg-
inimlikkuse.

Unenäolikkus aina laiendab etenduses
oma kandepinda. "Estonia" lavastuses on
kolmest vaatusest saanud kaks. Stseenid
on üksteisesse sulatatud üsna "unenäoli-
selt". Seda toetab Georg Sanderi butafoori-
ariat vältiv, otstarbekas ja maitsekultuuri
tunnistav lavakujundus. Silmaga on näha
tegevuse pingetõus ka tänu koori aktiivsuse
pidevale tõusule.

Ratsamees Antti (Mati Palm) ja tema
naine Anna (Helvi Raamat) on lootusetus
orjuses Novgorodi suurkaupmehe (Ivo
Kuusk) ja tema naise (Marika Eensalu)
juures. Lihavõttekombe kohaselt peab
Antti ennustama, see aga kukub välja sur-
makuulutuseks pererahvale. Kui kaupme-
he—emand ässitab oma meest orje tapma,
seob Antti nad mõlemad kinni, Anna aga
paneab majale tule otsa — kõik toimub eepi-
lise rahuga.

Teises vaatuses põimuvad isiklikud ja
kogukondlikud liinid, koori lauljad hakka-
vad sündmustele reageerima "unelis—ko-
reograafiliselt". Kui Anna, kartes Antti
pärast, palub kohtunikku (Teo Malste)
teda leseks kuulutada, hakkab koor teda
toetama. Vanameheks maskeerunud Antti
koor ei usalda. Kohalviibiv ratsatalunik
(Voldemar Kuslap) arvab Antti hobuses
ära tundvat oma sõttasaadetud ratsu,
kohtunik aga talle oma hobuse müünud
mehe. Annal tuleb habeme eest tõmma-
nud Antti oma meheks tunnistada.

Lõppvaatuses on kooril juba palju tege-
mist: ihatakse rünnata härrastemaja, et
saagiga veidigi leevendada oma villetsust.
Poolhull üksiklane Matti (Ervin Kärvet)
näeb endiselt elavaidki surmutena. Rah-
vas tahab juhiks sõjaskäinud Anttit. Antti-
le on see kohustus vastumeelne, ometi
pakub ta välja oma plaani. Naistehel
tõmbab mõisaõues olijate tähelepanu en-
dale ja okstega varjatud võrgu all hiilib vä-

**Helilooja Aulis Sallinen,
Helvi Raamat ja
dirigent Hannu Bister
poseerivad
esietenduse järel**

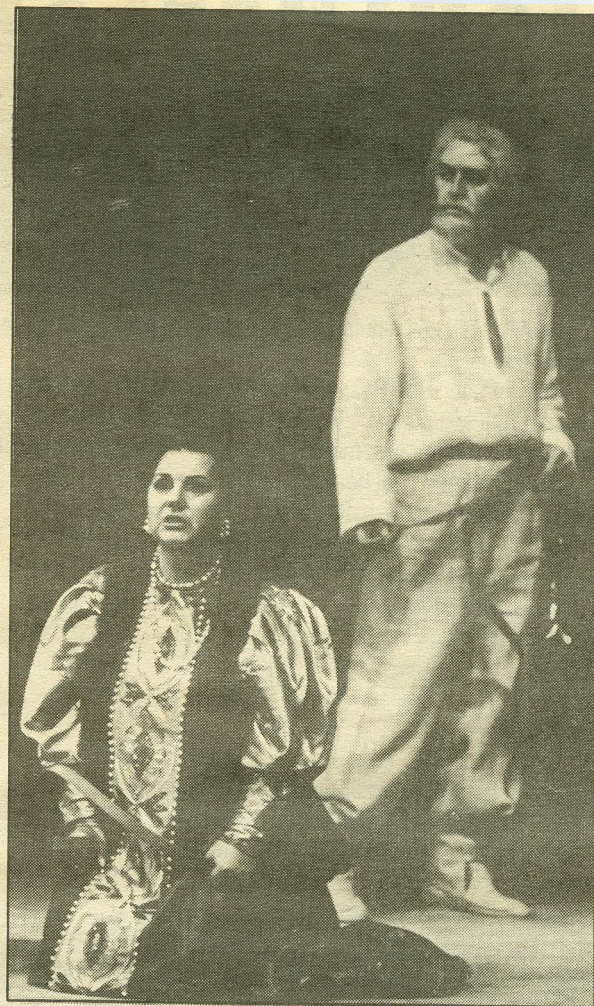
rava poole meeste-
summ . Liikuv mets
nagu "Macbeth'iski".
Järsku avatakse rootsi
kuninglikust mõi-
saõuest tuli ja Antti
koos meestega tape-
takse.

Ooperi muusikalisi
kõrghetki on Anna laul
surnud mehe kohal :
"Ei teda ärata uned, ei
hobune, ei kuningas...".
Laskuvast pooltoonist
sündinud melodial on
erutavat sügavust. Siia
on nagu tulipunkti
koondunud kõik Anna
poolt lauldu, mis on
lasknud meil Anttit
mõista ja näha Anna
silmadega. Oleksin
tahtnud näha Annat
esiletõusuna kas või tugeva punktvalgus-
tuse abil, et see vapustavalt tugev mulje
laotuks üle kõige eelolnu. Selline lõppela-
mus on partituuris kirjas. Viimase kiire val-
pustuse annavad nimismehed (Tiit Tralla)
sõnad kahesaja erineva kujuga küünla
süütamise kohta Antti "kroonimisel".

Päris nii lavastus ei lõppenud. Kerge,
viinud ooperi tegevuse ilusa pingetõusu-
ga lõpustseenideni, on tahtnud lõppu ots-
te kokkuviimisega laiendada. Juba
kohtustseenis kujundas ta ratsataluniku
karakterit mitteusaldusväärseks. Libretos
ülestõusu reetjat ei ole, lavastuses saab
selleks ratsatalunik.

Kas on vaja, et lõpustseenis ilmub taas
Novgorodi kaupmees? (Ootamatult nagu
"Kabaree" lavastuses hetk enne lõppu
Adolf Hitler). Muusika teda välja ei kutsu.
Esimeses vaatuses on helilooja kauba-
härä laiutava lauluga olulise ära ütelnud:
taustaks on omaaegsete nõukogude mas-
silaulude trampiv saade! Ja lisaks sellele:
Sallise teises ooperis "Punane Joon" ei
puudunud ka taskupeegliselt vahtiv ja ta-
tilokke sättiv puna—agitaator. 1962. aastal
kirjutab Sallinen orkestriteose "Müüri-
muusika" (Mauermusik), pühendatud
Ida—Berliinist põgenevale ja kuuli selga
saanud noorukile, kes jäi vaevaliselt sure-
ma kahte Berliini lahutaval eikellegimaal.

1975. aastal Savonlinnas esietendunud

**Marika Eensalu
(kaupluse juhataja)
ja Mati Palm
(ratsamees)**

"Ratsamehe" muusika on rajatud kolmkö-
lalisusele ja sellest väljakasvavale polüto-
naalsusele. Hiljem on Sallise
väljendusvahendid mitmekesis-
tunud, kuid järgnevatel ooperites on orkestri
juhtiv roll säilinud.

"Ratsamehe" dirigent Hannu Bister
peaks "Ratsamehe" muusikat küll läbi ja
lõhki tundma. Savonlinna avara vabaõhu-
lava tarvis kirjutatud suurekoosseisulise
partituuri on ta ümber töötanud normaalse
teatriorkestri jaoks ja teinud sellest ka
klaverikoondise. Esietendust juhatas ta
kindlakäeliselt, nautis ise ja laskis ka kuu-
lajat nautida. Siiski, veidi rohkem tahtnuks
kõlakontraste ja fortissimo—kohtadel or-
kestri vaoshoidmist lauljate parema kuul-
davuse huvides. Ise on ta ju koos
lavastajaga need lauljad välja valinud.
Pressikonverentsil ütles Aulis Sallinen mi-
nugi mõtte välja: kõik solistid esinesid kõr-
geklassiliselt. Lubatagu seekord neid kõiki
kõvasti kiita. Alati seda ju endale lubada
ei saa!

LEO NORMET